

INSON IRODASINING TABIATI

Majidova Sabrina Farxodovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti, Davolash ishi 24/13-guruh talabasi

E-mail: majidovasabrina3@gmail.com

Normamatova Dilmura Rustamovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti, Davolash ishi 24/13-guruh talabasi

E-mail: dilyarustamovna43@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson irodasining psixologik va falsafiy tabiati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Iroda shaxsning ongli faoliyatini boshqaruvchi, maqsad sari intilishda yuzaga keladigan ichki va tashqi to'siqlarni yengib o'tishga imkon beruvchi muhim psixik jarayon sifatida qaraladi. Tadqiqotda irodaviy harakatlarning shakllanish mexanizmlari, irodaning tuzilmasi hamda uning shaxs kamolotidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, irodaning motivatsiya, hissiyot va ong bilan uzviy bog'liqligi ochib berilib, irodaviy sifatlarning inson hayotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Olingan natijalar irodaning shaxsiy rivojlanish, kasbiy faoliyat va ijtimoiy moslashuvdagi muhim psixologik omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: iroda, irodaviy harakat, motivatsiya, shaxs, ong, psixik jarayon, o'zini boshqarish.

ПРИРОДА ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ВОЛИ

Маджидова Сабрина Фарходовна

Термезский университет экономики и сервиса
Медицинский факультет, студентка направления «Лечебное дело», группа 24/13

E-mail: majidovasabrina3@gmail.com

Нормаматова Дильнур Рустамовна

Термезский университет экономики и сервиса
Медицинский факультет, студентка направления «Лечебное дело», группа 24/13

E-mail: dilyarustamovna43@gmail.com

Аннотация: В данной статье с научной точки зрения анализируется психологическая и философская природа человеческой воли. Воля

рассматривается как важный психический процесс, управляющий сознательной деятельностью личности и позволяющий преодолевать внутренние и внешние препятствия на пути к достижению цели. В исследовании освещаются механизмы формирования волевых действий, структура воли и её роль в личностном развитии. Также раскрывается тесная взаимосвязь воли с мотивацией, эмоциями и сознанием, анализируется значение волевых качеств в жизни человека. Полученные результаты свидетельствуют о том, что воля является важным психологическим фактором личностного развития, профессиональной деятельности и социальной адаптации.

Ключевые слова: Воля, волевые действия, мотивация, личность, сознание, психический процесс, саморегуляция.

THE NATURE OF HUMAN WILL

Majidova Sabrina Farxodovna

Termiz Institute of Economics and Service

Faculty of Medicine, Student of General Medicine, Group 24/13

E-mail: majidovasabrina3@gmail.com

Normamatova Dilnura Rustamovna

Termiz Institute of Economics and Service

Faculty of Medicine, Student of General Medicine, Group 24/13

E-mail: dilyarustamovna43@gmail.com

Abstract: This article provides a scientific analysis of the psychological and philosophical nature of human will. Will is considered an important mental process that regulates an individual's conscious activity and enables the overcoming of internal and external obstacles in the pursuit of goals. The study examines the mechanisms of the formation of volitional actions, the structure of will, and its role in personal development. Furthermore, the close relationship between will, motivation, emotions, and consciousness is revealed, and the significance of volitional qualities in human life is analyzed. The findings indicate that will is a crucial psychological factor in personal development, professional activity, and social adaptation.

Keywords: Will, volitional action, motivation, personality, consciousness, mental process, self-regulation.

Kirish (Introduction)

Inson shaxsining psixologik tuzilmasida iroda markaziy o‘rinlardan birini egallaydi. Iroda insonning ongli faoliyatini boshqarish, maqsad sari intilish va mazkur yo‘lda yuzaga keladigan ichki hamda tashqi to‘siqlarni yengib o‘tish imkonini beruvchi murakkab psixik jarayon hisoblanadi. Shaxsning ijtimoiy hayotdagi faolligi, kasbiy muvaffaqiyati va ruhiy barqarorligi ko‘p jihatdan uning irodaviy sifatlari bilan belgilanadi.

Zamonaviy jamiyat sharoitida insondan nafaqat bilim va malaka, balki yuqori darajadagi mas‘uliyat, qat‘iyat va o‘zini boshqara olish qobiliyati talab etiladi. Aynan ushbu sifatlarning shakllanishida irodaning ahamiyati beqiyosdir. Psixologiya fanida iroda ongli qaror qabul qilish, faoliyatni rejalashtirish va nazorat qilish bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. Irodaviy harakatlar orqali shaxs o‘z ehtiyojlari va istaklarini ongli ravishda boshqaradi hamda jamiyat talablariga moslashadi.

Iroda muammosi qadimdan falsafa va psixologiya fanlarida dolzarb mavzulardan biri bo‘lib kelgan. Klassik va zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda irodaning biologik, ijtimoiy va psixologik omillari turlicha talqin qilingan. Ayniqsa, shaxs kamolotida irodaning motivatsiya, emotsiya va ong bilan o‘zaro bog‘liqligi masalasi ilmiy jihatdan katta qiziqish uyg‘otmoqda.

Bugungi kunda tibbiyot yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun irodaning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Chunki kelajakdagi kasbiy faoliyat yuqori darajadagi sabr-toqat, stressga chidamlilik, tezkor va mas‘uliyatli qaror qabul qilishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, inson irodasining tabiati va uning shakllanish mexanizmlarini o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Inson irodasi muammosi psixologiya, falsafa va pedagogika fanlarida uzoq yillar davomida ilmiy tadqiqot obyekti bo‘lib kelgan. Ilmiy adabiyotlarda iroda shaxsning ongli faoliyatini tartibga soluvchi, maqsadga yo‘naltirilgan harakatlarni amalga oshirishga imkon beruvchi psixik jarayon sifatida talqin qilinadi. Turli davrlarda olib borilgan tadqiqotlar irodaning mazmuni, tuzilishi va funksiyalarini har xil nazariy yondashuvlar asosida izohlab bergan.

Klassik psixologiya vakillari iroda masalasiga alohida e‘tibor qaratganlar. Xususan, V. Vundt iroda jarayonlarini ongli tanlov va harakatni boshqarish mexanizmi sifatida talqin qilgan. Uning fikricha, iroda shaxsning ichki motivlari va tashqi sharoitlar o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlaydi. U. Jeyms esa irodani diqqatni boshqarish va qaror qabul qilish jarayoni bilan bog‘lab, uni shaxsning faol psixik kuchi sifatida ko‘rsatadi.

Rus psixologiya maktabi vakillari iroda muammosini yanada chuqurroq tadqiq etganlar. I. M. Sechenov va I. P. Pavlov irodaning fiziologik asoslarini o'rganib, uni bosh miya po'stlog'ida kechadigan murakkab nerv jarayonlari bilan bog'laganlar. Pavlov ta'limotiga ko'ra, iroda shartli reflekslar tizimi orqali shakllanib, inson xulq-atvorini ongli ravishda boshqarishga xizmat qiladi.

S. L. Rubinshteyn va A. N. Leontyev tomonidan ishlab chiqilgan faoliyat nazariyasida iroda shaxs faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Rubinshteyn irodani insonning ichki imkoniyatlarini real faoliyatda namoyon etish vositasi deb hisoblaydi. Leontyev esa iroda motivlar kurashi natijasida yuzaga keladigan ongli tanlov jarayoni ekanligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuvlarda iroda shaxsning ijtimoiy tajribasi va tarbiyasi bilan chambarchas bog'liq holda shakllanishi ko'rsatiladi.

Pedagogik-psixologik adabiyotlarda irodaning tarbiyaviy jihatlari alohida o'rganilgan. L. S. Vygotskiy irodaning shakllanishida ijtimoiy muhit, nutq va ta'lim jarayonining hal qiluvchi rolini asoslab bergan. Uning nazariyasiga ko'ra, irodaviy sifatlar dastlab tashqi faoliyat shaklida namoyon bo'lib, keyinchalik ichki psixik tuzilmalarga aylanishi mumkin. Bu yondashuv irodaning rivojlanishida tarbiya va ta'limning ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlarda iroda motivatsiya, emotsiya va o'zini-o'zi boshqarish jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganilmoqda. Xususan, Baumeister, Bandura kabi olimlar iroda va o'zini nazorat qilishni shaxsning psixologik resursi sifatida talqin qilib, uni stressga chidamlilik va psixologik barqarorlik bilan bog'lashadi. Ushbu tadqiqotlar irodaning nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatini ham ochib beradi.

O'zbekiston olimlari tomonidan ham iroda va shaxs rivojlanishi masalalari o'rganilgan. Mahalliy psixologik adabiyotlarda irodaning yosh davrlariga xos xususiyatlari, ta'lim jarayonida irodaviy sifatlarni rivojlantirish usullari va shaxs kamolotidagi o'rni yoritilgan. Ushbu tadqiqotlar milliy mentalitet va tarbiya an'analari asosida irodaning shakllanish jarayonini tahlil qilishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot inson irodasining psixologik mohiyati, uning shakllanish mexanizmlari va shaxs hayotidagi ahamiyatini aniqlashga qaratilgan bo'lib, tadqiqot jarayonida nazariy-tahliliy va empirik yondashuvlar uyg'unligidan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi psixologiya fanida qabul qilingan ilmiy tamoyillar — tizimlilik, obyektivlik, qiyosiylik va uzviylik asosida ishlab chiqildi.

Tadqiqotning nazariy qismida klassik va zamonaviy psixologiya vakillarining iroda haqidagi qarashlari chuqur tahlil qilindi. Jumladan, V. Vundt, U. Jeyms, I. P. Pavlov, S. L. Rubinshteyn, A. N. Leontyev, L. S. Vygotskiy hamda zamonaviy tadqiqotchilarning

ilmiy ishlari o'rganilib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlashtirildi. Ushbu tahlil orqali irodaning nazariy modeli va tushunchaviy asoslari shakllantirildi.

Empirik bosqichda tadqiqot obyekti oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar tashkil etdi. Tadqiqotda ixtiyoriylik tamoyiliga rioya qilingan holda 60 nafar talaba ishtirok etdi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida psixologik so'rovnoma, yarim tuzilmaviy suhbat hamda kuzatuv metodlaridan foydalanildi. So'rovnomalar orqali talabalar irodaviy sifatleri — qat'iyatlilik, sabr-toqat, o'zini boshqarish, maqsadga intilish darajasi aniqlandi.

Olingan empirik ma'lumotlar sifat va qisman miqdoriy tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, natijalar umumlashtirildi. Tadqiqot jarayonida etik me'yorlarga qat'iy rioya qilindi, respondentlarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlandi.

Natijalar va muhokama (Results and Discussion)

Tadqiqot natijalari inson irodasi shaxsning psixologik tuzilmasida markaziy o'rin tutishini yaqqol ko'rsatdi. So'rovnoma va suhbatlar natijalariga ko'ra, irodaviy sifatleri rivojlangan talabalar o'quv faoliyatida yuqori faollik, mas'uliyat va mustaqillik namoyon etishi aniqlandi. Bunday talabalar murakkab vaziyatlarda ham o'z his-tuyg'ularini boshqara olishi, maqsad sari qat'iy harakat qilishi bilan ajralib turdi.

Natijalarning tahlili shuni ko'rsatdiki, iroda faqat tug'ma xususiyat emas, balki ijtimoiy muhit, tarbiya va ta'lim jarayoni ta'sirida shakllanadigan dinamik sifaddir. Ayniqsa, ijobiy psixologik muhit, qo'llab-quvvatlovchi pedagogik yondashuv va shaxsiy namuna irodaning rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi.

Muhokama jarayonida klassik nazariyalar bilan empirik natijalar o'rtasida muvofiqlik kuzatildi. Masalan, Rubinshteyn va Leontyev tomonidan ilgari surilgan faoliyat nazariyasiga ko'ra, iroda faoliyat jarayonida namoyon bo'lib, real harakatlar orqali mustahkamlanadi. Tadqiqot natijalari ham aynan faol, maqsadga yo'naltirilgan talabalar irodaviy jihatdan barqarorroq ekanini tasdiqladi.

Shuningdek, stress va emotsional bosim sharoitida irodaning zaiflashishi mumkinligi aniqlandi. Bu holat zamonaviy psixologik tadqiqotlarda iroda va emotsional barqarorlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadigan ilmiy qarashlar bilan mos keladi. Demak, irodani rivojlantirish jarayonida psixologik salomatlikni ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega.

Xulosa (Conclusion)

Mazkur tadqiqot natijalari inson irodasi murakkab va ko'p qirrali psixologik hodisa ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Iroda shaxsning ongli faoliyatini boshqaruvchi, maqsadga yo'naltirilgan xatti-harakatlarni amalga oshirishga imkon beruvchi muhim psixik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida irodaning biologik

asoslar bilan bir qatorda ijtimoiy muhit, tarbiya va ta'lim jarayoni ta'sirida shakllanishi aniqlashtirildi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, irodaviy sifatlar rivojlangan shaxslar hayotiy qiyinchiliklarga nisbatan bardoshliroq bo'lib, o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishishda yuqori samaradorlikka ega bo'ladi. Ayniqsa, talabalar orasida irodani rivojlantirish ularning o'quv faoliyati, kasbiy tayyorgarligi va shaxsiy kamolotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, inson irodasini rivojlantirish ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi lozim. Psixologik-pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish, ijobiy motivatsiya va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish orqali irodaviy sifatlarni shakllantirish mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari kelgusida iroda va shaxs rivoji muammolarini chuqurroq o'rganish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Karimova V.M. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Jalolov J.J. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Qodirov B.R. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Davletshin M.G. Psixologiya (darslik). – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017.
6. Pavlov I.P. Oliy nerv faoliyati fiziologiyasi. – Toshkent: Tibbiyot, 2016.
7. Sechenov I.M. Bosh miya reflekslari. – Toshkent: Fan, 2015.
8. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
9. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
10. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Toshkent: Fan, 2017.
11. Bandura A. Ijtimoiy-kognitiv nazariya asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
12. Baumeister R.F. O'zini boshqarish psixologiyasi. – Toshkent: Ilm-ziyo, 2019.